

фортечними укріпленнями ліворуч дороги на Путивль належала канцелярству військової канцелярії Безбородьку (прізвище в експлікації вказане невірне, а ім'я відсутнє). При виїзді з Московської фортечної брами праворуч дороги на Москву була садиба генерального артилерійського осавула Семена Карпеки.

На план, крім існуючої на момент його створення топографічної картини, був нанесений кресленик гіпотетичної реконструкції глухівської фортеці, який так і не був утілений у життя у зв'язку зі знищенням міста пожежею 1748 р. [5, с. 226].

План глухівської фортеці 1746 року є важливим інформаційним джерелом не тільки суто топографічного характеру. Він також відображає соціальну топографію центральної частини міста другої чверті XVIII ст.

ПОСИЛАННЯ

1. Гийом Левассер де Боплан. Описание Украины. – М., 2004. – 576 с.
2. Вечерський В.В. Пам'ятки архітектури й містобудування Лівобережної України: виявлення, дослідження, фіксація. – К., 2005. – 586 с.
3. Юрченко С.Б. Маловідоме креслення перепланування центральної частини Глухова авторства Андрія Квасова // Сіверщина в історії України. Збірник наукових праць. – К.-Глухів, 2014. – Вип. 7. – С. 47–49.
4. Вечерський В.В. Архітектурна й містобудівна спадщина доби Гетьманщини: Формування, дослідження, охорона. – К., 2001. – 350 с.; Вечерський В.В. Втрачені об'єкти архітектурної спадщини України. – К., 2002. – 592 с.; Вечерський В.В. Спадщина містобудування України: Теорія і практика історико-містобудівних пам'яток охоронних досліджень населених місць. – К., 2003. – 560 с.; Вечерський В.В. Пам'ятки архітектури й містобудування Лівобережної України: виявлення, дослідження, фіксація. – К., 2005. – 586 с.
5. Ленченко В. Столиця Гетьманщини Глухів за планами XVIII століття // Український археографічний щорічник: Нова серія. – К., 2009. – Вип. 13/14. Т. 16/17. – С. 467–474.
6. Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 51, оп. 3, спр. №4839, 40 арк.
7. Коваленко Ю.О. Глухівські гармати XVII–XVIII ст. // Збереження історико-культурних надбань Сіверщини (Матеріали четвертої науково-практичної конференції). – Глухів, 2005. – С. 70–74.
8. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, ф. 278, № 651 (367–553). – 339 карт. 1542 фот. 5 негат.

Коваленко Ю.А. Историческая топография Глуховской крепости согласно плана 1747–1752 гг.

В статье дается подробный анализ одного из вариантов плана Глуховской крепости, составленного полковником фортификации Данилом Дебоскетом в 1746 году.

Ключевые слова: историческая топография, крепость, экспликация, бастион.

Kovalenko Yu.A. Historical topography of Hlukhiv fortress under the plan of 1747–1752

The article provides a detailed analysis of one of the versions of the plan of Hlukhiv fortress, compiled by the colonel of the fortification Danyl Debosket in 1746.

Key words: historical topography, fortress, explication, bastion.

24.03.2019 р.

УДК 30.2:271(477.52)«1681–1730»

о. Ю.А. Мицик
І.Ю. Тарасенко

МАТЕРІАЛИ ФОНДУ 1523 (ГЛУХІВСЬКА МІСЬКА РАТУША) ЦДІАК УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ КРАЮ

У статті розглядаються незнані документи з історії Глухівщини XVII–XVIII ст. з фонду 1523 Центрального державного історичного архіву України у Києві, вказано на їх значення як джерела з історії краю.

Ключові слова: Глухів, Гетьманщина, козацтво, архіви, джерела.

Серед сотень фондів Центрального державного історичного архіву України у Києві (далі – ЦДІАК України) є чимало таких, котрі містять у своєму складі джерела з історії Глухова та Глухівської сотні [1, с. 95]. Відомо, що Глухів протягом майже всього XVIII ст. був столицею Гетьманщини. Досить глянути на фонд 51 (Генеральна військова канцелярія), в якому нараховується майже 3000 справ. Однак фондів, які суто присвячені Глухову, небагато, та й документи збереглися в них не в повному обсязі.

Одним з таких є фонд «Глухівська міська ратуша» (№ 1523). Він нараховує всього 12 справ 1681–1730 рр., а фактично – 11, бо справа № 9 на двох аркушах («Допрос жителів в ратуші про крадіжку в селі Дощенок у козака Ілляшенка» 1719 р.) відсутня. Цей фонд не привертав до себе уваги дослідників, бо тільки окремі його справи поверхово оглядалися ними.

В першу чергу цінною є справа № 1, де знаходяться найбільш ранні п'ять документів 1681–1684 рр. Це написи з глухівських міських книг, які містять у собі купчі. Вже перший документ справи проливає світло на минуле Сумщини. Мельник з села Шатрище (суч. Япільського р-ну) продає свій млин на ріці Білиці (в наш час ця річка пересихає) самому гетьману Івану Самойловичу. При цьому акті була присутня вся глухівська верхівка: Василь Федорович (Яловицький), сотник глухівський; Сава Яковлевич, отаман городовий; Мартин Василевич, війт; Іван Афанасович та Марко Хоминич, бурмистри; шатринський війт Ісай Паламарник та інші. Оскільки справа стосувалася самого гетьмана, були присутніми й ніжинський полковник Яків Журахівський та ніжинський полковий осавул Михайло Миклашевський. Слід відзначити, що досі каденція глухівського сотника Яловицького визначалася 1678–1680 та 1694–1696 роками [2, с. 55], хоча біля крайніх дат ставилися знаки питання. Тут же бачимо, що він був сотником і у 1681 р.

Не менш важливою є й наступна купча. Оскільки часу між ними пройшло зовсім небагато, то склад міської верхівки залишається без змін, за винятком сотника (випадковість чи відставка?). Зате були присутніми, крім згаданого Михайла Миклашевського, Йосип Мартинович та Андрій Росщина, які обіймали посади відповідно хорунжого та осавула Глухівської сотні. Тут знаходились й інші значні особи: царський стольник Максим Лупандин; ге-

неральна старшина Сава Прокопович, генеральний писар, Костянтин Голуб, генеральний бунчужний, Михайло Вуяхевич, Іван Мазепа, Іван Ломиковський. Були й представники міської верхівки (названі по прізвищах). Ці й подальші купчі проливають світло на механізм місцевого судочинства, певні звичаї, повсякденність тощо.

Третя й четверта купчі датовані 1682 р. У одній з них козаки с. Литвинівки, брати Федоренки, продають озеро, пасіку тощо гетьману Івану Самойловичу; у другій ігуменя Спаського монастиря у Глухові Анастасія Бобирчанка продає йому ж монастирську греблю на р. Івоті, два млини, рудню й іншу нерухомість, що прилягає до них. В купчій Федоренків названий Михайло Миклашевський не тільки як осавул Ніжинського полку, але й як ніжинський полковник. Але ж тоді цю посаду обіймав Яків Журахівський. Можливо Миклашевський був тоді наказним полковником? Але швидше тут маємо пропуск в тексті копії. Серед інших названо Кирила Дорофієвича, господаря батуринського замку, верхівку сіл Мутина, Кам'янсько-го, Литвинівки.

П'ята купча (вже 1684 р.) особливо цінна, бо тут говориться про придбання млина на р. Клевень, хутора та іншої нерухомості Іваном Мазепою (ще генеральним осавулом) у глухівців – батька й сина Захара Костянтинівича та Матвія Захаровича. Тут згадується як наказний глухівський сотник Олексій Турянський, і ця його каденція припадає на темні роки в історії глухівського сотництва. Згадуються ті ж, що у попередніх купчих, міські отаман і війт, але бурмистрами є вже інші особи: Ярема Михайлович та Дем'ян Соляник.

Потім маємо хронологічний пропуск: зовсім випали документи 1682–1710 рр. і врешті 1711 р. датована мирова угода між глухівськими жителями, дядьком і племінником, родичами покійних глухівців Писанки та його дружини (№ 3). Вони вирішили залагодити конфлікт за майно без звернення до суду й судової тяганини. Свідками угоди стала глухівська ратушна старшина та значні люди, в т. ч. отаман с. Білопілья (суч. райцентр Сумської обл.). Цікавими є місцеві топоніми, що згадуються при переліку шести полів, які мали припасти Леську Писанченку. Серед них бачимо, зокрема, Сварківську дорогу (село Сваркове лежить під Глуховом, на південь від нього), білопільський вигін.

Наступні документи датовані 1713 та 1717 роками. Перший (№ 10) з них (купча) стосувався купівлі, в якій брали участь підполковник російської армії Анненков, його людина Антон Татаринів, з одного боку, і конотопський сотник Григорій Костенецький (в документі він чомусь названий Казаревим) та козак Гнат Мойсієнко, з іншого. Другий (№ 11) документ – боргове зобов'язання, яке дав глухівець Яків Михайлович. Ідучи до Петербурга із жінкою Марією (в дівоцтві Шликевич) через Севськ, він позичив у місцевого священика 20 рублів сріблом, які мав віддати його тесть Самійло Шликевич.

Значно краще представлені в фонді 20-ті роки XVIII ст.

У першому з документів 1723 р. (№ 7) містяться свідчення у глухівській ратуші жителя Алтинівки (село суч. Кролевецького р-ну) кравця Григорія Петроківця. Будучи на травневому ярмарку в Конотопі (в день св. влкмч. Георгія), він продав якомусь цигану власноруч пошиті речі й виторгованими грішми розплатився за борг односельцеві Ганжі. Але наступного дня той повернув їх і поскаржився міському отаманові, через що бідного кравця ув'язнили в Глухові (очевидно за підозрою у фальшуванні грошей). Чим закінчилася ця справа – невідомо. Зазначимо, що в документі фіксується ім'я глухівського ратушного писаря Григорія Бордановського.

Дуже цікавим є документ того ж року (№ 3) – свідчення ченця Рувима в глухівській ратуші. Тут наводяться досить детальні його біографічні дані. Рувим (світське ім'я Роман) був уродженцем Глухова, як і його мати Тетяна «Ющиха». Він ходив до глухівських шкіл (і таких була не одна), але обрав шлях злодія, займався крадіжками, внаслідок чого потрапляв в ув'язнення. Потім він полишив місто і опинився в Свято-Микільському Самарському монастирі на землях Війська Запорозького (біля Самари (суч. Новомосковськ Дніпровської обл.), де й прийняв чернечий постриг. Через деякий час в компанії трьох ченців (ігумен Терентій, постриженник Києво-Межигірського монастиря; ієромонахи Інокентій та Лука, постриженці Самарського монастиря) їздив до Січі. У Великому Лузі над річкою Самаркою він купив срібний церковний лом, перезимував в Самарському монастирі. Навесні наступного року він із згаданими Інокентієм та Лукою вирушив до Києва, маючи подорожню і свідоцтво ігумена щодо срібла. Ченці відвідали Києво-Печерську лавру, побували у лаврських намісника й архімандрита. Тут вибухнув скандал. Намісник пізнав церковне срібло, звелів забити Рувима в кайдани і відіслати до митрополичої кафедри в Свято-Софійському монастирі, де його «з пристрастием» допитували, потім відіслали до Глухова, до гетьмана (очевидно тут мається на увазі Павло Полуботок – Ю. М., І. Т.), і посадили у в'язницю. З неї Рувим втік, але був схоплений в Конотопі і знову ув'язнений в глухівській тюрмі. Чим ця справа закінчилася – невідомо. Але думаємо, що Рувим був винним. Про це опосередковано говорить не тільки його минуле, але й втеча з ув'язнення, відсутність вказівок на свідоцтво самарського ігумена Терентія.

1726 роком датовано свідчення отамана Филона Шулуна і війта Євдокима Макаренка села Бачівськ, яке знаходиться на території суч. Глухівського р-ну, щодо односельця Дорофія «Никитина» (№ 2). При цьому вони перерахували його братів та племінників, які були вказані в переписі душ чоловічої статі міста Глухова. Важливо, що згідно цього свідчення всі вони з діда «родимци и жителці села их Бачевска и подленние черкаси», тобто українці. А перед цим вони жили в с. Ольховці, яке знаходиться трохи південніше Хомутівки (на території суч. Росії майже на кордоні з Україною). Ці свідчення підписав «підписок», тобто помічник писаря глухівської рату-

ші Іван Пестич. В іншій справі цього ж року містяться чотири документи, пов'язані між собою.

Жовтнем-листопадом цього ж року датована справа № 4, яка складається з чотирьох тематично пов'язаних між собою документів суду глухівської ратуші. В цьому році глухівець Кузьма «Іванов», «бивший щотчик черніговский» їздив очевидно по купецьких справах (торгівля горілкою) в м. Орел. Там він купив сім'ю кріпака Кирея («Кирило Ярмилов сн Миников, житель Орловского уезду, стану Каменского села») з семи душ (Кирей, його дружина Федора, неповнолітні троє синів і дві дочки). Вони були раніше кріпаками поміщика Семена Волобоєва. Але фінансові справи Кузьми були в не найкращому стані – він заборгував значному козаку Глухівської сотні Гаврилу Жураковському 44 рублі. Не маючи змоги стягнути цього боргу і побоюючись, що інші кредитори конфіскують добро Кузьми, Жураковський в селі Полковницька слобода арештував сім'ю Кирея з трьома кінями і двома возами. Кузьма подав скаргу на ці дії Жураковського. Зі свого боку Жураковський подав до глухівської ратуші «доношение», де викладав свою версію подій. Завершують справу свідчення Кирила, взяті на допиті в глухівській ратуші. Чим завершилася справа – невідомо. Відзначимо, що в ній згадується ім'я глухівського городского отамана Федора Омеляновича.

1728 роком датована чолобитна Катрі «Григориевой», білопільської жительки, до глухівського міського отамана (№ 9). Вона скаржилася на Явдоху, невістку Хвеська Ковалю. Її покійний батько (Грицько Серущенко) позичив у Хвеська вісім кіп грошей. Коли прийшов час віддавати борг, то її батько й надалі був у злиднях і за затримку сплати боргу віддав деякі речі. Коли ж сплив і наступний термін, батько мусив передати у тимчасове користування й поле. Потім він помер «з войска пришедши в господу». Вдова, зібравши гроші, ходила до вдови Хвеська (він також помер), але та їй відмовила, посилаючись на те, що це поле було купленим, а не дане в заклад. Але відповідної купчої не показувала. Потім обидві жінки померли. Катря розпочинає новий процес (цього разу проти спадкоємиці Хвеська – Явдохи) і крім скарги представляє свідчення Янка, жителя білопільського, та Данила Марченка. На слідстві в ратуші виявилось, що справа складніша. Явдоху стверджувала, що поле було куплене її свекром, купча й інші документи були викрадені, і представила свідків. Знов залишається неясним результат розгляду справи. Є аргументи на користь Катрі, але й є аргументи на користь Явдохи (зокрема те, що поле є власністю її сім'ї 20 (!) років і що претензії на нього стали пред'являти після того, як стало відомо про крадіжку документів). У цій справі фіксується ім'я писаря Глухівської сотні Михайла Оболонського, названі й прізвища свідків – жителів Глухова, в т. ч. Орини Кирилихи (жінки майже не проходять як свідки в судових справах).

Тільки двома документами представлені 30-ті рр. XVIII ст. Перший з них (№ 6) – «доношение»-скарга Іва-

на на свого брата Якіма Різника (можливо тут вказується професія Якіма, у такому разі треба читати «різник»), подане до ратуші. Яким позичив у брата 6 рублів і не віддавав боргу. Коли ж брат Іван купив у нього корову за 2 рублі, то не схотів їх віддавати, зараховуючи в борг. Тоді Яким подав на нього чолобитну і брат був ув'язнений. Обурений Іван став вимагати від «старшини ратуша глуховского» знайти брата Якіма і доправити на ньому 4 рублі боргу, а в разі несплати кинути його до в'язниці. Тут згадується ім'я Йосипа Квиновича, глухівського війта. Далі в справі на шести аркушах йдуть розрахунки братів (очевидно купців) Семена та Івана, які взяли з дому «в дорогу Сулацкую» (Сулак – фортеця на Кавказі, куди Російська імперія чинила походи, в яких мусили брати участь й частини українських козаків) куфи й барила горілки й гроші, а також їхні розписки.

Наступним 1731 роком датована дарча (№ 12) Марії Костянтинівни Ледорович (Левторович), яка по смерті свого чоловіка Олександра дарує половину свого двору онучкам Марії та Ксенії. Їхньому батькові Федору Карпіці (представнику досить відомого козацького роду з Глухова) вона передала два універсали гетьмана Скоропадського та деякі інші документи на це добро. Іншу половину двору вона залишала собі, а по смерті її мали успадкувати ті ж Марія та Ксенія за умови, що за упокій душі бабусі вони мають передати церквам та монастирям 2000 золотих. Цей документ наступного року було затверджено і записано в глухівській міській книзі. Дарча цікава й тим, що її підписали як свідки два священика і три світських особи. Якщо з о. Лук'яном, як і ямпільським сотником Оболонським, все зрозуміло, бо с. Марчихина-Буда знаходиться недалеко від Глухова (на північ від нього), то трохи дивним є поява як свідка о. Іоанна з Лукім'я, що під Лубнами. Так само дивує особа Леонтія Шликевича з Радивонівки (суч. Великобагачанського р-ну Полтавщини). Це може вказувати на походження Марії Ледорович з даного регіону. Ствердження дарчої підписала тогочасна глухівська верхівка: сотник, війт (Яковлів), отаман (Тучанський), бурмистр (Гречка), ратушний писар (Яновський).

Додамо, що окремі документи глухівської ратуші можна виявити в зібраннях Інституту рукописів Національної бібліотеки України ім. В.І Вернадського (далі – ІР НБУВ), зокрема дозвіл глухівської ратуші міському отаману Федору Фененку на збудування комори, який наводимо в додатку під № 5. Все це свідчить, що в результаті активних архівних пошуків можна знайти чимало джерел гетьманських часів, які дозволять з достатньою повнотою реконструювати минуле краю.

Додатки

№ 1

1681, жовтня 31 (21). – Глухів. – Выпис з глухівських міських книг, який містить у собі купчу

«Выпис с книг міських.

Літа от народження сна Бжого тысяча шистсот восімдесят первого мсця октоврия двадцят первого дня.

При битности его млсти Якова Михайловича Журавовского, полковника Войска его царского пресвітлаго влчства Запороз[кого] ніжинского.

Пред нами Михайлом Миклашевским, асаулом полковим ніжинским, Василем Федоровичом, сотником глуховским, Савою Яковлевичом, атаманом городовим, Мартином Василевичом, войтом, Иваном Афанасовичом, Марком Хоминичом, бурмистрами, туде ж з селян шатуринских Лукьяном Семеновичом, войтом Исаем Паламарником, Хоמוю Ивановичом из них знатних особ при нижей вираженой куплі и продажи людей немало било.

Ставши отчевисто пред нами урожоний Лукян Гордіевич, мелник шатрицкий, сознавал ясно и доброволне и чинил нам звишписанным особам свое оповідание в такovie слова, иж мовит, міючи я млин, стоячий на реці Белиці з одним каменем из ступами власним моим коштом и працею построений, в котором от килка літ мілем пожиток так доброволне и продалем ясневелможному его млсти пну Иванови Самойловичу, гетманови, Войска его царского пресвітлаго влчства Запор[озкого], за суму певную личби полской монети доброй за триста золотих. Которую то суму всю сполна руками моїми отлічив, отобразилем и юж яком в сем записе доброволне описал тот млин в моць в посесію и вічне владіние самому ясневелможному его млсти пну Ивану Самойловичу, гетманови Войск Запорозских, велможной пней малженци, так теж велможним их млстей потомкам вручаю же аж хотя волно ж млином на свой пожиток оборочаючи, диспонуват тепер и на потомние часи. А я юж передречений Лукян Гордіевич, жена моя, приятелі близкие и далекие и нікто инших вічисте права своего вирекаемся и в том проданню млиновом яком з доброй волі продал и завал, не повинен жадною мірою интересоватис и жадною бити и найменшою перешкодою под обовязком и варунком правним шистсот золотих, при которых звишписаних особах и сей вікуистий запис ясневелможному его млсти пну Ивану Самойловичу, гетманови Войска его царского пресвітлого Запорозского, активован до книг, с которых потребуемой стороні екстракт винятый из подписом рук нижей подписаних поданий в Глухові року и дня звишписаного».

(ЦДІАК України, ф. 1523, оп. 1, № 1, арк. 2–2 зв. Копія).

№ 2

1681, грудня 1 (листопада 21). – Глухів. – Випис з глухівських міських книг, який містить у собі купчу «Випис з книг глуховских.

Літа от нароженя сна Бжия первая тысяча шистсот осьмдесят первого мсця ноеврия двадцят первого дня.

На вряді нашом перед нами Михайлом Миклашевским, асаулом полковим ніжинским, Савою Яковлевичом, атаманом городовим Мартином Василевичом, войтом Марком Хоминичом и Иваном Афанасовичом, бурмистрами, тудеж при битности товариства войскового Есифа Мартиновича, хорунжого Андрея Росщини, есаула сотні Глуховской, Алексія Заруцкого, Стефана Висоцкого, Кондрата

Гридяки, Котя Федоровича, Пархома Реви и иних многих зацних и значних людей немало било.

Персоналитер постановившия перед нами урожоний п. Василий Федорович, сотник на сей час глуховский, чинил нам звишъписанным особам свое оповідание и сознавал явне, ясно и доброволне в такovie слова, иж мовит, не будучи ні от кого примушоним з доброй волі моей продалем млин, мні власному служачий, и в диспозиції своїй міючи вічистой нікому ні в чом не заведений и не пенний, стоячий под містом Глуховом, на той же к місту идучой греблі на реци Есмани, клітку и в той клітці о трох каменях мучних, яком з него приходячих пожитков уживал, так власне и продал ясневелможному его млсти пну Ивану Самойловичу, гетманови Войска его царського пресвітлого величества Запорозского, за суму певное личби полское монети доброе три тысячи золотих. Которую то суму всю сполна, руками моїма одлічивши, отобразилем и юж яком при доброволном сознанию описал тот млин так власне и продавши в моць в посессию и вічне владіние самому ясневелможному его млсти пну Ивану Самойловичу, гетманови Войск Запорозких, велможной пней малжонци, так теж велможним их млстей потомком, вручаю, же иж волно, як хотя оним млином на свой пожиток оборочаючи, диспонуват тепер и на потомние часи. А я, юж предреченный Василий Федорович, малженка моя, потомки же и приятелі, близкие и далекие, и нікто инший вічисте права своего вирекаемся и в том проданю млиновом, яком з доброй волі продал, не повинен жадною мірою интересоватис и ніякою найменшою бити перешкодою под [о]бовязком и варунком правним шест тысяч золотих. Которая продажа и купля при вишей вираженых особах учинилас, при которых и сей вікуистий запис ясневелможному его млсти пну Ивану Самойловичу, гетманови Войск его царского пресвітлого величества Запорозского, активован до книг, с которых потребуемой стороні екстракт виняти и с подписом рук нижей подписанных.

В Глухові року и дня звишъписанного

Сия звишпомянутая млиновая купля при битности столника и полковника Максима Леонтиевича Лупандина их млстей Сави Прокоповича, писаря енерального, Константия Голуба, бунчужного енерального, Михайла Вуяхевича, Иоана Мазепи, Ивана Ломиковского».

(ЦДІАК України, ф. 1523, оп. 1, № 1, арк. 2зв.–3. Копія).

№ 3

1711, між 20–30 червня. – Мирова угода

«[...]1711 году июня послідних числ в пост святых верховних аппстол Петра и Павла ми, нижей означенние жители глуховские Леонтий Михайлов, Писанчин зять, з племянником моїм Леском, внуком Писанчиним, по доброй ншей волі и відомом глуховской ратушной старшини, собравши в дом свой жителей глуховских, знатных людей, не входя в суд, без волокити, по приговорутих призванных к нам людей помирились между собою, полюбовно разділились и отда

Леонтий ему, племенику моему Леску, по духовной баби его Лесковой с пожитков, на его приналежащих, а именно дворов два иміючие в Глухові, один за шарфовою (?) баштою да гумно поміж двора пана Гандзеровского, поля пахотного ниву одну под Перодином, другую в Крутом яру, третью на Дегтярской дорозі, четвертую Пижииковскую, пятую за вигоном белополовским, шестая, прозиваемая в лог (?) под Перевезниковим старом (?) да на Сварковской дороги, прозиваемая Довченкою, да казан шевский вісом в двадцять два фунта, килим новий, жита присіяного на его полі четири чверті, овса четверть, чарку мою власную срібную, денег готових четири рублі и на сем всем по доброй волі нашей помирившис и росписалис, аби нам вперед болше один на одного не челебитствоват. На что для лучшей ради віри и певности и просили ми обох сторон на тот наш мирный запис оних сторонних людей во свідителство подписатис, а именно Илли (?) Липку, бившого атамана білополского, Лукяна Шевця, Омеляна Винокура, Максима Кравця, Юска Марченка, Михайлиху Виндиху, Ивана Пиришутенка, на тот час будучи при том нашем розділі, которые могут (...) под совістю самую сущую правду сказать. Писало оную мировую запис на тот час дяком святовасилиевским білополовским Фома Михайлов сн Москвитин и вмiсто помянутих свідителей и себе своеручно подписался.

Діялося сие року и дня вишписанних.

Реестр мні, Леонтию Писанці, сколко забрато племяником моім Леском Писанченком посуды разной и и протчего, опис явствует нижег сего».

(далі йде реестр з 9 пунктів речей із вказівкою їхньої вартості – Ю.М., І. Т.)

(ЦДІАК України, ф. 1523, оп. 1, № 8. Копія сер. XVIII ст.).

№ 4

1726, липня 1 (червня 20). – Глухів (?). – Свідчення атамана і войта села Бачівськ щодо односельця

«1726 году июня 2 д. села Бачевска уезду Глуховского атаман Филон Кириев Шулуи и Евдоким Макаренко, войт тамошний, сказали что означенный в віденіі Дорофей Никитин, у него діти Гаврило, Ярема; браття Григорий, у него син Наум; Евсей, Юрий, у него син Хома; Яков Савелиев, у него син Антон, Иван Иванов син, Василий, брат Никита Василиев, у него діти Никифор, Максим, Афанасей, Яков. Якие написаны в переписки мужского полу душ__города Глухова и то оние всі з отца и діда родимци и жителці села их Бачевска и подленние черкаси. А зашли з села их у Рилской уїзд близко тридцяти в село Олховку. К сей сказки вмiсто атамана бачевского Филона Кириев Шулина и войта Евдокима Макаренко глуховской ратуши подписок Иван Пестич по їх прошению руку приложил».

Запис на окремому аркуші: Сказка атамана бачевского Филона и войта тамошнего о свідителстві их за Дорофеем Никитиним и за его братям и за детьми его и за протчии, что они з отца и з діда родимці и жителці села Бачевска и подленние (...)».

(ЦДІАК України, ф. 1523, оп. 1, № 2. Оригінал).

№ 4

1731, січня 20. – Глухів – Дарча

«Року тысяча сімсот тридцять первого мсця генвара двадцятого дня.

Я, нижег именем моім подписаная, чиню извiстно сею моею картою всякому, кому о сем будет відат потрібно, иж половинную част двор доставшейся мні по умертвіи покойного мужа моего Александра Левторовича унукам моім, а именно Мариі, Ксеніі вручаю и позволяя им владіт вічисте. На которые добра и вручилам пну Федору Карпіці, отцу унуков моіх, а моему зятю, два універсала покойного гспдна гетмана Скоропадского и росписку покойного (?), так Яна (?), як и Александра Ледоровичов з увіщания високоповажных лиц сочиненную. Половиною же частью до смерти моей силна и волна я тама владіт, а по смерти моей и тая ж половина повинна бит во владеніи вичистом вишмененных унуков моіх. Толко повинни унуки моі Мария и Ксения по обикновению хр-му по должности же свойственной, когда прийде воля и декрет Бжий, який всім необходим есть, ежеби мні умрiти, на поминование так во монастыры, яко по церквах роздат за душу мою дві тисячи золотих. В том для лутшого достовірия и в потомние часы твердйшой крiпости за подписанием прошенных лиц именем моім подписуюся.

У подлинном подписалис тако:

К сей легаціи я, Леонтий Шликевич, житель радионовский по прошению еі милости Мариі Костентиновні пні Александровой вмiсто еі руку приложил.

При сей легаціи в дому еі милости пней Александровой згодившихся сему свідитель Иоанн Левицкий, презвитер лукомский, подписался.

Я, Лукян Савостянович Корсун, священник свто-Ивановский, Ма[р]чишино будянский тому ж вишписанному притомним свідитель своеручно подписался.

Я, Василий Радионович руку приложил во свідителство.

К сей легаціи во свідителство подписался Михайло Оболонский, сотник ямпольский.

1732 году генвара 14 д. вишписанное зділачное письмо при доношениі бунчукового товариша п. Федора Карпіки в ратушу глуховском презентовано и просил он, пн Федор Карпіка, сие зділочное письмо дочерам его, Федоровим, от Мариі Константиновні Александровой, тещи его, даное у книги міские записат и з корформациею при печати міской ему, пну Федору Карпіки, видат. По якому просителному доношению зділочное сие письмо в книги міские глуховские уписанно и с подписанием рук старшинских скорфiрмовав, выдали року и дня вишозначенных.

Стефан Уманець, сотник глуховский.

Дамян Тучанский, атаман глуховский.

Василь Яковлев, войт глуховский.

Александр Гречка, бурмистр глуховский.

У (...) *1730-го году

Зведенную на листу

Писар ратуши глуховской Иван Яновский».

(ЦДІАК України, ф. 1523, оп. 1, № 12. Тогочасна копія).

№ 5

1740, вересня 15(4). – Глухів. – Дозвіл глухівського міського уряду на будівництво комори

«Року тысяча сімсот чотыридесятого мсця сентяря чет-вертого дня.

На вряді ншем нижей вираженном атаман городовий глуховский пн. Федор Фененко през поданное свое до-ношение просил о дозволение ему на ратушном містцу за городом Глуховом недалеко от церкви Преображения Гспдня между коморами з одной стороны глуховской жи-телки Иванихи Толстой, з другой стороны – глуховского жителя козака Омелка Котляра построит комору. А он же пн. атаман с той комори ежегодно на ратуш по шістдесят копіек платит будет, так як и протчіи с таких комор пла-тят. Мы теди, уряд, узнавши его, пна атамана, прошение за слушное, а паче что то містце свободно (...) * дозволи-лисмо ему, пну атаману, на оном містцу устроит комору, с которой должен он, пн. атаман, ежегодно на ратуш глу-ховскую платит по шестдесят копіек и чтоб в предбуду-щие времена ни от кого ему, пну атаману, в том препят-ствия не восплдіовало на то и сей з ратуши глуховской с подписом рук нших при печати урядовой ему, пну ата-ману глуховскому, билет дан.

Року и мсца вишписанних.

Сотник глуховский Демян Туранский.

Войт глуховский Иван Пухович.

Бурмистр глуховский Андрей Легенко.

Сотенний глуховский писар Григорий Кологривий».

(НБУВ ІР, ф. П., № 18976, арк. 50. Оригінал, завірений особистими підписами і міською печаткою).

ПОСИЛАННЯ

1. Центральный государственный исторический архив УССР в Киеве. Путеводитель. – К., 1958. – 348 с.
2. Кривошея В.В. Українська козацька старшина. – К., 1997. – 104 с.

Мыцьк Ю.А., Тарасенко І.Ю. Матеріали фонду 1523 (Глуховська городська ратуша) ЦГІАК України як джерело по історії краю

В статті розглядаються невідомі документи по історії Глуховщини XVII–XVIII вв. із фонду 1523 Центрального державного історического архіва України в Києві, указано на їх значення як джерела по історії краю.

Ключевые слова: Глухов, Гетьманщина, казачество, архивы, источники.

Mytsyk Yu.A., Tarasenko I.Yu. Materials of fund 1523 (Hlukhiv Town Hall) Central State Historical Archives of Ukraine as a source on the history of the region.

The article deals with unknown documents on the history of Hlukhiv region of the XVII–XVIII centuries from the fund 1523 of the Central State Historical Archive of Ukraine in Kiev, indicated their importance as sources on the history of the region

Key words: Hlukhiv, Hetman, Cossacks, archives, sources.

17.02.2019 р.

УДК 930.2:(477.52)355.71/.244«17»

І.Ю. Тарасенко

**ПРО ВІДНОСИНИ МІЖ ГЛУХІВЦЯМИ
ТА ВІЙСЬКОВИМИ РОСІЙСЬКОГО
ГЛУХІВСЬКОГО ГАРНІЗОННОГО ПОЛКУ
В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІІ ст.
(НА МАТЕРІАЛАХ ЦДІАК УКРАЇНИ)**

У статті на основі документальних джерел розкриваються ті аспекти проблеми взаємовідносин російського гарнізону в Глухові, які досі не привертали увагу істориків: конфлікти між військовими та місцевим українським населенням.

Ключові слова: Глухів, гарнізон, солдати, міщани, козаки.

Проблеми взаємовідносин московських військ із місцевим населенням не привертали пильної уваги ані радянської, ані української емігрантської історіографії. У радянські часи зазвичай про ці взаємовідносини писалося майже в панегіричних тонах: московити рятують місцеве населення від іноземного (польського, турецького тощо) ярма, проливають свою кров за щастя українців. Останнім часом з'явилися нові праці, присвячені не тільки вивченню військових операцій, конфліктів із місцевим населенням, а й про побут і господарську діяльність військових, переважно Київського гарнізону (В. Назаренко, О. Сокирко) [1].

Мета нашого дослідження полягає у тому, щоб на архівних джерелах показати конфліктні взаємовідносини між російськими військовими і глухівцями, що були прямим наслідком імперської експансії на права і вольності українців, державної політики фінансового і політичного підпорядкування України.

Після вимушеного укладення Богданом Хмельницьким Переяславсько-Московського договору 1654 р. (хоча Гетьманщина тоді ще була незалежною державою) між союзниками майже відразу почалися протиріччя, які переростали і у збройні конфлікти. Серйозною загрозою для суверенітету Гетьманщини стала наявність московських гарнізонів, які стояли спочатку в кількох важливих містах України (Києві, Ніжині, Чернігові) і у разі конфліктів із Московією відтягували на себе значні сили українського війська. Після Полтавської поразки російський цар Петро I суттєво обмежив автономію Гетьманщини, посилив викачування з неї людських та економічних ресурсів тощо. Було збільшено кількість міст, де стояли війська Російської імперії, а їх утримання лягло важким тягарем на плечі українського народу. Зупинимось на деяких аспектах історії глухівського гарнізону російських військ у першій половині 50-х років ХVІІІ ст.

Сотенне місто Глухів, після знищення Батурина на початку ХVІІІ ст., стало столицею Гетьманщини. Адміністративний статус міста та його географічне розташування на кордоні з Росією перетворили цей населений пункт на постійну базу для російських військових ще з кінця ХVІІ ст., коли гетьману надавалися два піхотні полки для охорони його персони і водночас для контролю над ним. З 1712 р.